

L'ELECTRICITAT D'INCA I ELS POETES

Francesc Lladó i Rotger

Segurament us haurà estranyat aquest títol en el qual va associada l'electricitat a la poesia. Les altres comunicacions que parlin d'electricitat segurament que no tendran res a veure amb la poesia, però també hi pot haver aquesta connexió que va fer el poeta Miquel Ferrà referint-se a la fàbrica d'electricitat que proveïa Inca amb aquest fluid. Fa més de cent anys el poeta Ferrà, que en tenia només 18 i començava a estrenar-se com a poeta, no va fer una exaltació poètica de l'electricitat sinó que va criticar la destrucció del paisatge i el renou que suposava una de les primeres fàbriques d'electricitat instal·lades a la nostra serra de Tramuntana.

Com podem comprovar, si miram al nostre voltant, el progrés quasi sempre ve associat, a Mallorca, amb la destrucció del paisatge. Això no és una cosa totalment nova sinó que ja fa més de cent anys que es produïa i l'electricitat que va arribar a Inca n'és una mostra. La fàbrica que criticava Ferrà era una fàbrica hidroelèctrica que es va construir a principi del segle XX a Turixant enmig d'un bosc d'alzines a la vora d'un torrent.

Com ara, davant la devastació que es fa del paisatge de Mallorca, contra la qual tots hauríem de protestar, també hi hagué algú que s'hi va oposar i considerà que aquell bosc era patrimoni de tots els mallorquins i que no podia ser aprofitat per uns particulars per satisfer els seus interessos materials.

La primera protesta de Miquel Ferrà fou un poema "Profanació",¹ concebut l'any 1903 a Mallorca i publicat el 1904 a la revista *Catalunya* del Principat, que feia referència a aquesta destrucció. Vegem ara aquest poema:

1 - *Catalunya*, abril de 1904, pàg. XXIII-XXIV.

PROFANACIÓ Arrera!

Guarnint ab són brancatge
el penyalar altiu
aont l'ànguila fa niu,
l'esponerós boscatge
mescla sa veu salvatge
a la remor d'un riu.

S'aixeca un edifici
vorera la corrent,
aont màquina potent
omplintho de desfici,
atrona el precipici
d'estrèpit insolent.

El riu qui s'escorria
dins preses contengut
sobre el rodam caigut
el moviment envia...
Llavors torna fer via
cap a son jas perdut.

Y dins l'esquerpa riba,
fugint d'aquell casat,
se llança avalotat
per la baixada aspriva,
com una fera esquiva
posada en llibertat.

Quant la calor ja resta
les aigues a tal us,
el fum vola difús
pel cel vestit de festa,
qu'ab sa blavor protesta
d'aquell Progrés intrús.

L'elèctrica filada
qui baixa vers els camps,
domina els blaus rocams
de l'aspra serralada...
¡Natura profanada,
no esclataràs en llamps?...

Miquel R. Ferrà

Malgrat que en aquells moments la protesta de Ferrà no es ves corresposta per ningú ni en parlassin els periòdics d'aquell temps, uns anys més tard el seu amic d'Inca Miquel Duran a un article a Ca Nostra deia:

«Es un sentiment, m'atrevesc a dir, innat en l'amic Ferrà, l'amor i l'entusiasme per les belleses artístiques i naturals de nostra terra. Era molt jovenet i ja en estrofes valentes aixecava la veu contra la profanació del Gorch-Blau, fent notar més tard D. Mateu Obrador, al cel sia, que en Ferrà era l'únic que n'havia protestat.»²

En anys posteriors Ferrà mateix es queixava també d'haver estat tot sol en protestar i que les seves paraules no haguessin tengut cap eco als mitjans de comunicació.

Per poder alimentar aquesta fàbrica d'electricitat es va destruir també el Gorg Blau, un dels paisatges més preciosos de la Mallorca de principi del segle XX. Un gorg de la nostra serra que, en els seus orígens, era tan fondo que l'aigua es veia d'un color blau puríssim que feia imaginar els poetes que era un dels ulls de la serra de Tramuntana. Aquest gorg, per tal d'alimentar la fàbrica hidroelèctrica, va ser buidat i dessecat, fet que li llevà tot el seu encant i els seus colors vivíssims.

Des de molt jove Ferrà fou conscient de la destrucció del paisatge natural i urbà de Mallorca i, en múltiples ocasions, protestà contra aquests atemptats. L'empremta que li deixà l'assolament d'aquest paisatge singular de la nostra serra va durar molt de temps i, com que la devastació no va ser mai reparada, Ferrà en protestà durant molts anys, com veurem a continuació. Però aquest no fou l'únic atemptat contra el paisatge sinó que se'n produïren molts més, contra els quals Ferrà no va dubtar d'alçar la seva veu crítica.

Quan l'any 1907 començà a escriure articles als periòdics mallorquins un d'ells, "Por la poesia",³ fou dedicat a aquesta temàtica. En aquest article deia en castellà, perquè no ho podia escriure en la seva llengua:

«Antes que llegue, o que se prosiga, otra serie de devastaciones de género parecido que son de temer de la ineducación de nues-tras gentes y concretamente de nuestros propietarios (salvando excepcio-nes), justo será también que se oiga la voz de los que aman a Mallorca y a cada una de sus cosas como cosa propia». Després es lamenta: «Yo no sé qué torpe afan desenfrenado de utilidad material, qué estúpido desprecio de la Naturaleza en sus obras más admirables, ha llevado a una mezquina empresa -que se arruina en ello- a manchar con una innoble fábrica el más hermoso de los paisajes de Mallorca, devastándolo para ello bárbaramente, ultrajando su belleza y profanando sus altas soledades».

Seguidament es queixa, en termes poètics, de la destrucció del Gorg Blau, el sol nom del qual -diu- evoca la Mallorca ideal que tot mallorquí sent com a ànima de la seva ànima. També protesta que hagin tallat els arbres i assolat els voltants naturals que va cantar Costa i que va pintar Rusiñol. Continua comentant:

2 - "En defensa d'un amic", *La Veu d'Inca*, 28-VIII-15.

3 - *Gaceta de Mallorca*, 30-VIII-07.

«Los que queremos a Mallorca con amor de artistas, de poetas o de enamorados, los que en la comunión con su naturaleza hemos bebido lo más rico y esencial de nuestra vida íntima, hemos visto eso con la tristeza amarga del que presenciara en la impotencia el ultraje de una amada, esclava de un amo estúpido».

Després afirma que buidar el gorg és com si haguessin llevat els ulls contemplatius a Mallorca. Protesta per aquesta profanació sacrílega en nom d'interessos més alts que els d'una petita societat explotadora i de l'electricitat de tres pobles que la poden aconseguir d'altra manera, i reivindica el domini espiritual de tot Mallorca sobre els seus tresors artístics i naturals, malgrat que la llei no el reculli com un dret formulat. Ferrà intuïtivament defensa el parc natural de la serra de Tramuntana que, després de cent anys, encara no hem estat capaços d'aconseguir. Seguidament manifesta que un alt instint, un valor superior al vulgar sentit jurídic li diu que empreses particulars i empresaris, que no els estimen en allò que valen, no poden disposar moralment, sense prostituir-los a un fi vulgar qualsevol, d'aquests tresors que l'esperit patri fa de tots, i que constitueixen el més ric patrimoni de la nostra terra. Són paraules que podrien ser dites amb molta més raó avui en dia, quan no passa una setmana que un o més elements del nostre paisatge natural i urbà no siguin destruïts amb el sol criteri dels guanys materials que poden obtenir quatre privilegiats.

Per a Ferrà, aquesta incapacitat per comprendre i estimar les coses belles no podia seguir a Mallorca, l'obra de destrucció que s'havia iniciat amb aquell fet. Si això passàs -deia-, els malloroquins aviat haurien acabat amb la llegenda de les belleses naturals de l'Illa Daurada. A Sóller es va parlar de tapar el torrent, a Lluc han posat una aixeta a la Font Coberta... I segueix:

«Un algo triste, -el genius loci desterrado, el alma antigua de la fuente,- se siente flotar sobre todo eso y errar en el murmullo vago de los álamos extrañados de oirse solos, y hasta el alma del visitante que entra, bebe y se marcha, llega el dolor del paisaje sin lengua.»

Acaba dient que no podem veure sense protesta com s'agrana la poesia de Mallorca i s'expulsa dels seus llocs predilectes. Tan de bo l'haguéssim escoltat!

El títol d'aquest article que comentam, "Por la poesía", ens indica que, per a Ferrà, aquesta no és només una cosa etèria i espiritual sinó que els paisatges de què parla la poesia s'han de protegir perquè no es facin malbé. Uns anys més tard fins i tot es queixarà que aquest article tampoc no tingués cap ressò a la premsa mallorquina del moment.

Més endavant, dia 20 de gener de 1912, al saló d'actes del Col·legi de la Sapiència de Palma, Ferrà pronuncià la conferència "La ciutat qui s'en va"⁴ que ell mateix diu que va «dedicada als joves de la intel·lectualitat del regionalisme mallorquí».

Ferrà pensa que una manera de salvar els espais urbans i naturals és associar-los al naixent turisme i, per això, a la conferència parla en aquest sentit tant de Palma com de la

4 - Aquesta conferència és editada l'abril per l'Arqueològica a la impremta Guasp, amb una il·lustració de les murades feta per son pare. Ca Nostra en publica un fragment (Ca Nostra, núm. 183, 20-IV-12). També apareix al BSAL del mes de març, "La ciutat qui s'en va", tom XIV, núm. 384, març de 1912, pàg. 33-38.

resta de l'illa. Adverteix els dirigents del Foment del Turisme que no s'atreuen visitants renovant Palma de qualsevol manera i opina que està bé construir hotels confortables i que les comunicacions siguin bones, i convertir la capital de Mallorca en una ciutat urbanitzada, neta, elegant i atractiva com una capital suïssa o alemanya, però el que la ciutat té d'atractiu per als turistes és allò que sistemàticament es menysprea i que es vol destruir. Una altra vegada denuncia la destrucció de monuments i edificis característics i un altre cop estén la seva crítica a la resta de l'illa per la tala de boscs o la dessecació del Gorg Blau.

En els anys següents Ferrà seguirà defensant el paisatge natural i urbà en una campanya que fa al setmanari *Sóller*, que continua després a *La Última Hora* i a *La Almudaina* i que acabarà, com veurem, en els anys vint, a les planes d'*El Día*.

L'any 1920 i 1921, Ferrà dirigeix el *Correu de les Lletres*, un suplement del setmanari *Sóller*. En aquesta revista també es fan crítiques als atemptats contra el paisatge de l'illa, especialment la tala dels boscs de Lluc i de Miramar i, una altra vegada, la dessecació del Gorg Blau. Precisament a l'article "El gorg Blau espenyat i brut"⁵ escrit probablement per Ferrà, i publicat a l'apartat "Art" d'aquesta revista, explica que han aconseguit que membres influents del Foment del Turisme hagin acollit la idea de conservar l'indret amb simpatia i exposa que s'hauria d'intentar d'harmonitzar els interessos utilitaris de la fàbrica d'electricitat amb els de les persones que els tenen més espirituals, ja que l'indret constitueix una de les típiques excursions mallorquines.

També aprofita amb aquesta finalitat les pàgines d'*El Día* i el setembre de 1922 protestarà a *El indecente abandono*⁶ contra l'endarreriment de Mallorca en tot quant afecta el turisme. Afirma que, anant cap a Barcelona, se'n du, augmentada, la impressió pèssima de sempre: «incultura y tórridas polvaredas, la plebe por todas partes, miseria espiritual, materialismo y atraso con pretensiones». Seguidament explica que el turista que ve a l'illa per veure paisatges, després de passar mil penúries i incomoditats, insòlites a qualsevol país europeu, gaudeix també del pintoresc primitivisme dels mallorquins i és natural que ho perdoni tot i, educadament, els parli de la bellesa dels paisatges i de com li han agradat els pastissos, que fan parella amb la dolcesa del caràcter mallorquí. I continua:

«La bobería isleña, que hace consistir el patriotismo en coleccionar esos cumplimientos y en repetírselos a sí misma con vanidad pueblerina, se satisfará del elogio, viniendo de un ser tan superior como el forastero, tan útil para la propaganda del paisaje (a la cual nunca dejan de aludir nuestros alcaldes en sus saluciones), y tan bueno que se digna venir a vernos.

Pero a los que aspiramos a un modesto lugar para nuestra tierra en el concierto de los países civiles y organizados, nos está vedada la indulgencia. Nuestro patriotismo ha de ser duro si queremos salvar el humillante desnivel de que somos conscientes. Hay que proclamar y enmendar las mil vergüenzas en que vegetamos adormecidos desde el olvido de la dignidad ciudadana y de todo ideal común merecedor de este nombre, hasta el descuido en los detalles de la más elemental policía».

4 - *Correu de les Lletres*, núm. 2, 6-XI-20.

6 - *El Día*, 10-IX-22.

Seguidament posa exemples d'aquesta manca de dignitat i la descurança en què es troben llocs tan importants per al turisme com Sóller, Valldemossa, el Gorg Blau, etc. Explica que a Sóller han convertit el torrent en claveguera. A Valldemossa, han talat els boscs i han tallat els bellíssims pollancre que hi havia a l'Estret, com també tallaren els del Gorg Blau.

“Por tierras de civilidad III”⁷ és un dels articles que escriu amb motiu d’haver realitzat un viatge per Suïssa, en ell explica com és de civilitzat aquell país. Diu que dins cada departament del tren hi ha una guia del país en perfecte estat de conservació, que a cada part de la via del tren hi ha una gran netedat i que els pobles per on passa es caracteritzen per la netedat i el bon gust. També comenta que no es veuen tales per enlloc i es torna a queixar de la tala de les alzines de Gabellí a Campanet i de la dessecació del Gorg Blau.

L’any 1925 Ferrà, a la flor de la vida i en la seva maduresa humana, pronuncia la conferència “L’ideal mallorquí”⁸, en la qual expressa tot el seu pensament ideal sobre l’illa. Entre altres coses expressa el seu programa, en forma de desigs, «davant la gent mallorquina el nostre ideal complex». El primer punt és el respecte a «les belleses naturals de la nostra illa», que no pot ser deixat a la iniciativa particular sinó que ha de ser «imposat si cal per la llei» contra els abusos dels qui no les estimen. Exposa que en els boscs que contenen la tradició mallorquina «hi ha alguna cosa que no és del propietari», critica concretament la tala d’oliverars i l’aprofitament del Gorg Blau per quatre particulars i es queixa que «aquest sacrificar sempre i per sistema al guany material d’alguns l’altíssim interès de la bellesa, és aquí i a tot arreu signe d’incultura i de baix nivell espiritual».

El mèrit d’aquestes paraules es troba en haver-les dites en plena dictadura de Primo de Rivera. En els anys següents Ferrà seguirà clamant a favor del paisatge i la poesia fins que, el juliol de 1936, davant una dictadura pitjor que la de Primo de Rivera, i veient que no podia escriure allò que desitjava ni en la llengua que volia, optarà pel silenci i per l’exili interior lluitant en altres camps de la cultura més silenciosos, però no menys efectius fins a la seva mort l’any 1947.

El plantejament de Ferrà, tant en la fàbrica de Turitxant com en el Gorg Blau, com en tots els seus clams a favor del paisatge natural i urbà i del patrimoni, era que els guanys materials no podien ser el criteri a seguir per un país com el nostre. Fa cent anys Ferrà ja veia profèticament tot el que podia passar si els interessos espirituals i culturals no prevalien sobre els materials. Tant de bo l’haguessin escoltat els seus contemporanis i tant de bo la seva veu encara ens digués alguna cosa a nosaltres abans de deixar que s’acabi de destruir el poc nostre que ens queda. Si no és així, Mallorca, Palma, Inca mateix es convertiran en llocs i ciutats uniformades, semblants a moltes altres del món sense la personalitat pròpia que ens han donat fins ara el nostre paisatge, els nostres monuments i el nostre patrimoni paisatgístic i cultural.

7 - *El Día*, 19-X-22.

8 - *Revista de Catalunya*, gener-juny 1925. Vol II, pàg. 552-557, i Sóller 29-VIII, 5-IX i 12-IX de 1925.